

GYŰJTŐ: ZABÓ GYULA, VARGA FERENC
GYŰJTÉS IDEJE: 1967.

TART.: FŐNYED FÖLDRAJZI NEVEI

Lolapu

FÖLDRAJZI MUTATÓ: FŐNYED

SZAKMUTATÓ: XXVIII

Iratgyűjtő

MSZ 5617
PAPIRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

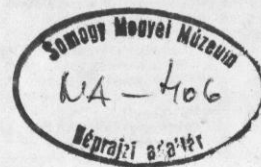
LELTÁROZÁS

ÁTVEZETVE AZ EGYSÉGES LTK. 1057. -es TETÉLE ALÓL

RIPPL-RÓNAI MUZEUM
KAPOSVÁR

Telefon: Postafiók 70.

1057

EGY FALU HATÁRÁNAK ÉS BELTERÜLETÉNEK FÖLDRAJZI NEVEI

/a hozzájuk füződő hagyományokkal, térképpel/

B e v e z e t é s

Mint Főnyed község ifju pedagógusa, vezető tanítója volt alkal-
mam tanulmányozni a falu életét, múltját, jelenét. Mint bennfen-
tes, szinte a jövőjét is látom, hiszen nincs ez a község pusztu-
lásra ítélve. Sőt van jövője, mert a bekötő utat szeptember 1-re
átadják s összeköttetésbe kerülünk a 7-es főútvonalal. Ezenkívül
- legjobb tudomásom szerint - kaolint is kutatnak a falu határa-
ban, amely ugyancsak nagyszerű távlatokat nyit meg a község előtt.

Jelen dolgozathoz a község öregeinek és fiataljainak segítségét
is kértem.

A k ö z s é g e r e d e t e

Az erre vonatkozó legrégibb adatok már a római korba nyúlnak
vissza.

Római levéltári adatok bizonylata szerint Főnyed, Sávoly, Fehéregy-
ház papjai engedélyt kértek a püspöktől arra vonatkozólag, hogy
pappá szenteltessék meg magukat és Rómába mehessenek.

Nagy Lajos idejében Laczfy nádor a helyszínen járt egy határmes-
gyevita ügyében. Erről az Esztergomi levéltárban talált adomány-
levél tanuskodik. Az adománylevél leírja, hol fekszik Főnyed az
akkori földrajzi adottságok szerint. /Térkép melléklet./ Ez volt
a falu őse.

Honfoglaló nemzetségek és családok neveire vall Somogy megyének
nagyon sok helyneve, így: Vörs, Zádor, Som, Ság, Látrány, Marcal,
Kapoly, Sámson /Sumsun/, Déd, Vid, Sávoly, Dencs, Főnyed, Tikos,
Hollád, Gadany, Usege, Jut, Tebele /Tevel/, Fajsz, Tapsony /Tak-
sony/.

/Szentmártoni, Darnay Kajetán: Adatok Somogy megye néprajzához
p.88./

A következő kivonat az 1261-ből kelt adománylevélben található:
"majd eljut egészen a szögletes határijelig s a Thykus völgyben
nyugatra fordulván s arra tartva az északi részt Csák mesternek
hagyja a déli rész pedig Thykus nevű falunak maradván. Majd a

határvonal elér egy helyet, ahol két mocsár - vagy patak - összeér s ahol két határjel van. Innen a rét mellett haladván kissé délnek halad, ahol Thykus helység mellett van két-faragott - határjel. Innen megint kiindulva a nagy ut mellett a határjelek mentén bevág a mocsárba és eltérve a mocsártól a határjelek mentén eljut FEWNYED-ig és ugyanazon Fővényes nevű mocsárban elér a nyugati részen a Balatonig..."

Muzeális megállapítások szerint az 1959-60-ban végzett sirásás alkalmával a régi falu temploma főbejáratának emléktábláját találták meg. Az egyik tábla a keszthelyi Muzeumban, a másik a főnyedi templomban van, a harmadikat egy jámbor főnyedi ellopta. /Az 1200-as évekhez vezethető vissza mai temető helyén. Itt volt régen a Nagy-Fővényed község/ IV. Béla uralkodása alatt és a Tatárjárás idején Főnyeden lakott terület volt, amit a fent maradt adománylevelek bizonyítanak. /Hazai, Okm.Tár. VIII. p. 82., 1261-ből/

IV. Béla Vörs Somogy megyei birtokot Buzad Fianak Csák bánnak, a Csányi család őseinek adományozza és az adomanylevelben a határjeleket is felsorolja:

"Possesiō Wrs...Bathyan juxta Balathynum villa Thykus...mons Kaman...Bodok...terra Baar et Bathyan...lutum Fwnyed..."

1429. febr. 9.: Pálfia Benedek Főnyedről a mindenszentekről nevezett Parochiális egyház /templom/ igazgatója kéri a szent orádót /pappá szenteleset/ a Curia Romanán /vagyis Rómában a Kurian/ a sámsoni, a sávolyi és szentpáli társaival együtt. /Lukcsics Pál: XV. századi Pápák Oklevelei. Első kötet V. Márton pápa /1417-31./ 218. lap.

A török időkből a következő dokumentáció áll rendelkezésünkre:

1573-ból: Koppányi Szandzsák. Nahió Marczali:

Hollád: Tanai Ferenc, Tót Márton, Versös Dénés, 3 ház.

Sávoly...: Csernó Máté, Szép Pál, Versedi Máté, Kis Benedek, Oli Balint, Nali Mihály. 6 ház.

Felső Főveked /Főnyed?/ Góna Mihály, Kis András, Csákó Tamás, Hegedüs József. 4 ház.

/Velics-Kammerer: Magyarországi török kincstári defterek. XXX. III. kötet 482. oldal./

A z u j f a l u k i a l a k u l á s a

A falu újból az 1730-as évek elején települt. Dokumentjei a következőkben maradtak fenn: 1736.: DONSCRIPTIO DOMASTICALIS COMITATUS SIMIGHIENSIS, PROCESSUS CANISIENSIS EX anno 1736.

Neo-populata Possesió Főnyed.

Bek Gergely, Kovács Janos, Vidragi David, Bek János, Romonyai István, Seresák /?/ János /Kaposvári All. Levéltár. Ó. 143./.
Főnyed 1757. jan. 22.

F Ö N Y E D

			keresztszülők:
<u>1757.:</u>			
Jan. 22.	Elisabetha	-	Josephus Bek Catharina Borsos
			Paulus Böröcz Helena Vargha
Apr. 3.	Catharina	-	Joannas Kiss Catharina N.
			Franciscus Németh Helena Horváth
Apr. 16.	Theresia	-	Stephanus Berkes
			Joannes Bartakovics Elisabetha Gelencsér Julianna Gori
Szept. 7.	Joannes	-	Michael Pap Judith Bucsér
			Franciscus Takács Éva Böröcz
<u>1759.:</u>			
Ápr. 25.	Franciscus	-	Franciscus Bek Elisabetha Vas
			Georgius Ifju Anna Kiss
Máj. 4.	Barbara /Borbála/	-	Josephus Bek Catharina Borsos
			Joannes Molnár Éva Fábján
Okt. 31.	Michael	-	Georgius Totth Juditha Böröcz
			Nicolaus Totth Anna Baloczy
<u>1760.:</u>			
Okt. 6.	Julianna	-	Michael Kiss Catharina Czák
			Ladislaus Bende Elisabetna Molnar

Okt. 20.	Stephanus	-	Stephanus Agoston Eva Horváth	Wolfgangus Kovács Catharina Talián
Nov. 23.	Joannes	-	Joannes Kovács Anna Gyarmati	Michael Bosoghy Sophia Csani
Dec. 29.	Elisabetha	-	Stephanus Bek Anna Sifter	Petrus Németh Helena Czimprík
<u>1761.:</u>				
Apr. 6.	Elisabetha	-	Franciscus Farkas Eva Böröcz	Michael Pinter Anna Tütő
Okt. 9.	Michael	-	Gregorius Bek Catharina Dávid	Martinus Kupi Julianna Szabó
Okt. 10.	Michael	-	Michael Nemet Elisabetha Kallo	Georgius Bek Anna Sifter
Dec. 1.	Michael	-	Stephanus Seccák Catharina Kótai	Petrus Korponai Magdalena Czimprík
<u>1762.:</u>				
<u>/Főnyed/</u>				
Marc. 31.	Catharina	-	Joannes Kovács Anna Gyarmati	Georgius Hajdu Catharina Mazzag
Dec. 7.	Eva	-	Josephus Benkő Helena Lábodi	Josephus Szántó Juditha Magyar
<u>1763.:</u>				
Jan. 3.	Adamet Eva	-	Georgius Bek Catharina Kotori	Mich. Kovács Cath. Budi
Febr. 16.	Elisabetha	-	Martinus Vargha Barbara Kocza	Georgius Bek Elisabetha Kerebes?
Apr. 10.	Michael	-	Stephanus Bek Anna Sifter	Franc. Szanyi Magd. Czimprík
Okt. 12.	Anna	-	Joannes Szita Cath. Nagy	Joannes N. Juditha Horváth
Okt. 20.	Franciscus	-	Joannes Kovács Anna Gyarmati	Mich. Biró Cath. Németh
<u>1764.:</u>				
Jul. 2.	Georgius	-	Georgius Bek Catharina Kotori	Michael Kovács Magdalena Czimprík
Nov. 25.	Judith	-	Laurentius Molnár Eva Csizmazia	Georgius Bek Elisab. Krebsz

1765.:

Szept.	15.	Michael	-	Martinus Vargha Barbara Kocza	Stephanus Bocskor Anna Bakon
Szept.	22.	Michael	-	Joannes Kovács Anna Gyarmati	Michael Farkas Cathar. Szabó
Nov.	1.	Elisabetha	-	Franciscus Nagy Cath. Bálint	Gregorius Bek Catharina David
Dec.	22.	Gabriel	-	Laurentius Molnar Eva Csizmazia	Wolfgangus Farkas Cath. Talián

1766.:

Jan.	29.	Joannes	-	Lucas Horváth Rusina Nagy	Joannes Kristoff Juditha Horváth
Jun.	22.	Georgius	-	Josephus Bek Cath. Borsos	Franc. Molnár Anna Peter
Nov.	29.	Elisabetha	-	Franc. Bek Elis. Bende	Michael Királ Clara Horváth
Dec.	12.	Franciscus	-	Joannes Kristoff Juditha Horváth	Joannes Budai Elis. Nagy

1767.:

Apr.	16.	Georgius	-	Stephanus Kovács Elis. Péter	Franc. Szanyi Barbara Bene
Aug.	16.	Catharina	-	Gregorius Bek Cathar. Dávid	Franc. Takács Héva Böröcz
Nov.	7.	Elisabetha	-	Joannes Komondi Julianna Horváth	Mich. Horváth Barbara Kocza
Dec.	11.	Josephus	-	Laurentius Bető // Eva Csizmazia	Wolfgangus Kovacs Cath. Talian

1768.:

Jan.	19.	Paulus	-	Josephus Horváth Eva Nagy	Gregorius Bek Cath. Dávid
Apr.	22.	Joannes	-	Georgius Bek Anna Sírter	Steph. Farkas Marinka Csinát
Aug.	19.	Anna	-	Joannes Kovács Anna Gyarmati	Franc. Varri Cath. Horváth
Dec.	17.	Michael	-	Steph. Kovács Elis. Péter	Mich. Biró Cath. Szabó

A betelepültek nagy része Lengyel és orosz eredetű. Kisebb részben /egy család/ magyar foglalkozásától örökölt nev. /Varga család betelepülése./

Tolnai festetits Kristof vegrendelete. 1765. IX. 20.

....."..... mert Keresztturnoz azután szerzettem Szentgyörgy, Beleg, Konyi falvakat...." /Tört. Tár. 1906. 5767./

".....A többi somogyi östül maradt jószágom igen csekély. ....Battyányi ptabul és Sávolybul....maga részét excidáltatni kívánná, mivel csak ezeket tartom ősi jószágnak lennei, igen is megnevezett helységekben az olyatin engelemes leányomnak szakasztassék ki az neki járandó része...." /megjegyzés: Julianna nevű leánya nagyszombati klarissza apaca volt./

"....Fiamaak nagyom Balaton-Keresztur, Balaton-Szentgyörgy-, Kis-Tikos nevü falvaimat, Bari-ptám felét, Kis és Nagy Battyányi, Nagy-Tikossi, Fővényedi, Somogyi és egyéb nevezetű Balaton-Keresztur mellett levő pusztakat....Hasonlóképen a Marcihió de Pryétől vett jószágomat, Kivéve Ötvöny-Konyi és Beleg nevű falukat...." /U.o.t.p. 569.571/

A Marczali Járásbeli Adózók Számát Aratásig Megkivántató Gabonának Összve Irása 1815. Esztendőben a Nagy Ehség Alkalmatosságával. Sávolyi és Feőnyedi Hónek conscriptiója, miből kitetszik, hogy kinek-kinek hány gabonára vagyon szüksége a jövő aratásig és hogy kinek-kinek hány cselédje van.

Nevei a Feőnyedi szükülködőknek:

Varga Mihály 8/15

Takáts Páll 7/ 8

T.Bekk György 10/4 /nevek utáni 1. szám a család tagok számát,

Vida Mártony 11/10 a 2. a gabona köböljét jelenti./

Kováts Mihály 6/ 8

Kováts János 6/ 4

Kováts Istók 4/ 4

Kováts József 4/ 4

Fehér Mártony 6/ 6

Summa: 10 családró 69 családtag, 70 köből gabona.

/Kaposvári All. Levéltár. Ö. 199./

Főnyedi Malom kanális reguláció. 1799. IX. 28.

Főnyedi malom-kanális regulatio. 1799. IX. 28.

T. Nemes Somogy Vármegyéhez nyújtandó alazatos konyörgése a Ttes esztergomi főkaptalannak, mely által esedezik az u.n. Sávoly és Sámson közt levő Bereknek az újabb hazai törvények szerint való regulációjáért, a főnyedi malomnak kártékonytsága megszüntetéséért és Sámsony és Sávoly közt leendő elhatározás végett mozdított summas pör elintézéséért Meltóságos Császára és Királyi Kamarás Urat a Hely színére kiküldetni.

A Vármegye ez ügyben Tallián másodalispánt küldte ki.

A balatonszentgyörgyi /Festetics/ uradalom reszeről pedig Pery Ignac ordinarius Fiscalis Provisor, megvizsgálandó, hogy a legutobbi restauralaskor a malomfej magasabbra lett-e emelve, mint eddig volt. Vele ment Csépan István uradalmi Fiscalis, hasonlóképpen Schroll János sávolyi Ispán és Reseterits József balatonkereszturi rationalista, tov. a kethelyi uradalom inspectora: Katkovits Ur. Kikerdeztek az itt dolgozó mestereket és ácsokat, akik egyhangulag azt feleltek, hogy a malomfej nem lett megemelve, sőt 3 hüvelykkel le lett szállítva.

Főnyed, 1799. Sp. 28.

/Kaposvár. All. Levéltár, : Malomok összeírása 1761-1821./

A főnyedi malom 1817.

A főnyedi malom kártékonytsága ellen tett panasza a sámsoni uradalomnak, minthogy a malom Canalisnak kitisztogatása megajánlatott, a panaszolókodók megegyezésével megszüntettetett.

Az 1821. aug. 2-án megtartott helyszini szemlén gr. Festetics György főnyedi uradalma reszeről Pery Ignac és Markovits Sandor fiscalis urak Láng József uradalmi Ingenieur vettek részt.

A sámsoni határtól egész a főnyedi malomig megszemlélték a Bozótót. Egy originalis régi irásból kivilágoskodott az, hogy még az 1700. esztendőben állítatott fel a főnyedi malom, az 1799. esztendőben pedig Szolga Biró és Hites Molnarok jelenlétében, a szomszéd uradalomak, /köztük gr. Hunyady maróti uradalma is/ ellenmondás nélkül újra történt meg a malom rejének letétele.

Ezért szó sem lehet a malom saccatiojáról, mert bizonyos, hogy régisége által a törvényes Praescriptonak idejét is felülhaladván, de ratióne etiam publici annak állania szükséges. Nem is malom existentiája, hanem a szükséges kanálisoknak nem léte, illetőleg a főnyedi uraság által ásott kanálisoknak iszappal való betöltése okozza az áradásokat. Ezért gr. Festetich György, mint főnyedi uradalom örökös földesura alkalmas időben ki fogja tisztítani a malomkanaliskat. Kelt. Kaposváron, 1817. okt. 1-én.

Tallian Boldizsar Somogy Vármegye V. Ispánja.

Vessey Ferenc főszolgabíró, Hadrassy /?/ István esküdt.

/Malmok összeírása I. 1761-1821. Kaposvári All. Levéltár./

1822. Összeírása a T.N. Somogy Vármegye marcali járásban lévő malmoknak.

Berzencei alsó malom 1. osztályu,

" közepső " 1. "

" felső " 1. " Tapsonyi alsó és fel. 3. osztályuak.

" kis " 2. " Csak esős időben és

Főnyedi " 2. " hóban olvadásban őrölnek.

/Kaposvári All. Levéltár. 1822-63.-1822. V.1./

1852. Fazekásdencsi molnar-cémbeli mesterek:

Horváth Janos Főnyed, Vutsak László Belezna, szörcsök József, Németh Ferenc, Ruspök József, Hordány György Belezna.

/Kaposvár, All. Levéltár. Ó. ad. B. 151o./

K ü l t e r ü l e t /Határ/

1./ A dülők

Várdülő, Füveskert /Füveszkert lehetett/, Temetői dülő, ^{inertül} Gulátiás, ^{1 pefeből} Kerülői dülő, Homoki dülő, Nyarfás dülő, Barnevóna ^{delig}

/Kis-, Nagy/, Gatyás, Ujret, Poletar.

2./ A szigetvilág

Kisendes, Nagyendes, Vársziget, Tüskes sziget.

3./ Vizenyős, mocsaras, vizöntötte területek /berek/
/Térkép szerinti beosztásuk./

4./ Patakok

Marót-sár, Cölömpös, Határárok.

5./ Erdő

Ricsaj /község erdeje/.

6./ Legelő

Öregszigeti legelő.

B e l t e r ü l e t

1./ Öregkert.

2./ A gáthid és az iskola.

=====
A DÜLŐK ISMERTETÉSE:
=====

Várdülő:

Földrajzi fekvése a mostani falutól célre kerül el. Körülbelül 600 m-re a Sávoly felől vezető út keleti oldalán. A rendelkezésre álló adatok tanúsága szerint a Vár palánkvár, volt, amely összeköttetésben állt a Somogysámsontól keletre lévő Böki várral. Mindkettő vár Szigetvár és Nagykanizsa elestével került török kézre. A falu újboli települése után a vár sorsáról feljegyzésünk nincs. Erdemes lenne ásásokat végezni e területen.

Nagyobb esőzések idején a mai falu felé folyik a víz amely sokszor régi pénzdarabokat, ékszereket hoz magával /hordalék anyag/.

Ásásokkal komolyabb eredményeket is elérhetnénk és ez nem lenne közömbös a környék régmúlt életének feltárása szempontjából.

Az elmúlt időkben az egyéni gazdálkodók, nadrágszij röldjei osztották meg e területet ma a tsz. búzatablái vagy kukorica táblája mas esetben, burgonya, és egyéb kapásnövények egyik legjobb termőtalaja.

Füvészkert /Füvészkert/:

A Várdülő és a falu között elterülő vidék, amelynek talajviszonyai .

mezőgazdasági szempontból a lehető legjobbak, mindent termő valyogtalajával. Mint a neve is mutatja a régi vár urának, majd később birtokosoknak volt a fűvészkertje. /Időközben többször gazdát cserélt./ Ma szintén a tsz. legjobb, részben takarmánytermő, másrészt mezőgazdasági termőtalaja.

Temetői dűlő:

1920-ig a falut fojtogatta a falu területének nagy részét kitevő nagybirtok. Az 1920-as évek utáni földosztáskor került kiosztásra. Az ősi falu helye. Régen a templom körül voltak a temetkezési helyek, így itt is. A falu pusztulása után az újból visszatelepültek e területtől északra kb. 600-700 m-re temetkeztek.

Nadrágszijparcellák, majd öröklés folytán márcsak barázdákból állt ez azzal is magyarázható, hogy talaja kifogástalan termőtalaj. Az örökségek folytán e területről senki sem mondott le szívesen mások javára, még ha testvérekről is volt szó.

A nagyüzemi gazdálkodás óta az itteni buza átlag 20-22 q. között mozog, cukorrépa átlaga 230-240 q. kh-kent.

Rekvésénel fogva a mai falunai magasabb helyen terül el, minek következtében esőzések idején a felesleges csapadék a falu felé ömlik. Hordalékában sokszor találhatók régiségek /pénz darabok, egyszer maradványok/, arra engednek következtetni, hogy érdemes lenne e területen is kutató munkát végezni.

1967. év áprilisában a 7-es számú főútvonalról főnyekre vezető bekötőút építési munkalatai közben felszínre kerültek a mai temetőtől kb. 60. m-re északra a régi falu vert tűzhelyei. Sajnos a rendelkezésünkre álló fenyképezőgépekkel olyan felvetelt eszközölni nem áll módunkban, amely regisztrálni tudná a falu ősrégi eredetét tökéletesen kimutató leleteket. Továbbá ugyanezen időtájban a temetőt körülvevő elősövény ritkítása és rendezése során, ahol szintén földmunkákat végeztek a talált cserépedények eredete a keszthelyi Múzeum kiértékelése szerint az 1200-as évekre vezethető vissza. Már többször kihangsúlyoztuk és szomorú tényként kell

ismetelten megállapítani, hogy mindezen lelettek ellenére sem sikerült az illetékes szerveknek odahatni, hogy komolyabb fel-tárási munkákat végezzenek. Ez különösen áll a somogyiakra.

Gulállás:

Az évszázados feudális társadalmi rendünk, nyomorgató politikája ezt a dűlőt is csak az 1920-as évek után juttatta az őt megillető parasztság kezébe. /Mint a neve mutatja Gulya-állás/. A ridegen tartott szarvasmarha és lóállomány állandó telephelye. A Festetich-birtokon 1945-ben lebontottak egy lóaklot /ménesaklot/ ahol addig a nagybirtokos ménese legelt és télen-nyáron itt tanyázott.

Nyugati széle még ezelőtt egy évszázaddal is a Kis-Balaton part-vonulata volt. Több csapadékot hozó esztendők idején - annak elle-nére, hogy korszerű csatornahálózattal van ellátva - előfordul, hogy egész éven keresztül 30-40 cm-es víz borítja. A magasabb fekvő részeken intenzív mezőgazdasági termesztés folyik. Megterem a buza, kukorica, cukorrépa /kulturnövény/. A 20-as évek után a Gulállás kerüliői része a falu takarmányszükségletének kb. 40 %-át szolgáltatja. Sajnos a nagyüzemi gazdálkodás óta e terület egyre vadabb, elhanyagolták olyannyira, hogy két-három év óta sást és kását termő területté vált. A vadkacsák és vizi szárnyasok tanyája.

A kerüliői dűlő:

A Gulállás egy része, a legujabb területrendezéskor külön választották.

Homoki dűlő:

Homokos, bürgonya és rozstermő terület. Talaja a feltöltődés útján hordalék talaj. Finom szemcsés, barnás sárga homok /szilícium-dioxid/. Mind a kisbirtok idején, mind a nagyüzemi gazdálkodás alatt csak rozst és bürgonyát termeltek.

Nyárfás dűlő:

Az ősi jobbágytelkeket körül övező nyárfásorról nyerte nevét.

A nyárrák e század elején kerültek kivágásra. Talaja mindent termő vályogtalaj. Még magángazdálkodások idején is cukorrépából 200-250 q-t, búzából 15-18 q-t, kukoricából 24-40 q-ig. Ezek a számok nagyüzemi gazdálkodás következtében lényegesen megváltoztak. Cukorrépából 250-280 q., búzából 22-23 q-a terem. Nagyon aszályos esztendőnek kell lenni, ha kukoricából 35 q-án alul terem, de nem ritka a 40-45 q-a sem. Ez a község legjobb termőtalaja. E dűlőben csak őslakók rendelkeztek tulajdonjoggal. Fenti állításunkat az is igazolja, hogy a föld az őslakosságnak, mint a jobbágyságnak rendkívül nozzanótt, mivel a faluban később betelepülőknek még véletlenül sem adták, vagy ajándékoztak el.

Barnevóna:

Furcsa név /jelentése: bár ne volna/. Közvetlen a falu alatt, a nyugati sor telkeitől mindössze 30-60 m. távolságra fekszik. A falu csak 1920. után mondhatta magáénak. Addig herceg Festetich Tasziló hitbizományi birtoka volt. 1920. után az első világnaboru borzalmaikt és vérvesztességeit átélte falu nincstelen parasztjainak /zseller/ birtokában került. Ezeknek se igavonójuk, se szekrük, kocsijuk nem volt. Megművelése gondot okozott, mert egyébként is teljesen elnanyagolt állapotban kapták meg. Festetich urnak nem volt érdeke, hogy a területet időnként megtrágyáztassa. Perjet és ököriakkórót termett, tehát nem véletlenül volt a neve Barnevóna.

Ma igen jó termőtalaj, hiszen búzától kezdve minden kulturnövényt nemcsak, hogy megtűrt, de az átlagon felül is termett. Két részre osztották, a falu alatti rész a Nagy-Barnevóna, amelyet csak egy dűlőút választ el az ugyanolyan minőségű és ugyanakkora területű Kis-Barnevónától.

Gatyás:

A Gulállás melletti nagybirtokból kihasított kenderföld. Egyénenként kapott területe a szó fizikai értelmében vett kicsi volta miatt kapta a nevét, "mert nem nagyobb egy gatyá ülepnel". Történelmi nevezetessége nincs.

Ujrét:

Szintén 1920. után osztották fel. Területe a Poletáréval együtt

20-25 kh. A falutól a régi Marót-sár választja el.

Távolabbi dülők:

Kis- és Nagy-Endes, Vársziget. Endes "a nemet ende szóból származik. Endes-Vársziget vegvárnak a török hódoltság idején nagy szerepe volt a végvári vitézek idejében. A Kis-Balaton mint válaszfal, határvonal Komárom-Garabonc és a környék váraival együtt nagy szerepet játszott a mindinkább terjeszkedő törökkel szemben. Leleteink alapján komoly élet folyhatott már Mátyás király idejében is. A múlt években talált Mátyás korabeli ezüst pénzdarabok is ezt bizonyítják.

Ma is világosan kivehető a vár omladékain kinőtt füves rét erős kidomborodása és várszerű elhelyezkedése. Jelen pillanatban hol parlagon hever, hol rozsot, zabot, kukoricát termelnek rajta. Ugyancsak nagy szerepet töltött be a sziget helyzeti előnye, valamint természeti adottsága következtében az 1848-as - 49-es szabadságharc idején is. A környező mocsárvilágában pihenő Jellasics katonák ha felebrednenek sokat tudnának mesélni erről. Az itt élő idegen népekből magyarrá vált lakosság úgy védte a magyar szabadságot, hogy pihenő állapotukban, vagy vad után való cserkészésük közben legyilkolták ezeket a katonákat. Regyvereiket tőlük szerezték.

S z i g e t v i l á g

Ld. térkép.

P a t a k o k

Marót-sár:

Már említettük, hogy a Poletár dülő választja el a falutól. A falu határában 1920-as években települt Szegerdő és Rönyed között helyezkedik el. Telen befagy, tavasz elején jelentősen kiárad. Halban bőségesen gazdag. A falu lakossága a legregibb időktől fogva elő-

szeretettel halássza le a patak halállományát. A keszegen, compon és kisebb halakon kívül tavaszi átadáskor megjelenik a ponty is. Ilyenkor a kiáradt területeken meg kezzel is lehet fogni 2-3 kg-os pontyokat is. A falu gyerekei szeretik piszkos, de nyáron meleg vizet.

Cölömpös:

A sávolyi vasutállomás mögött húzódik, halban igen gazdag.

Hatarárok:

Főnyed határában a Marót-sar meliekvize.

Z á r s z ó :

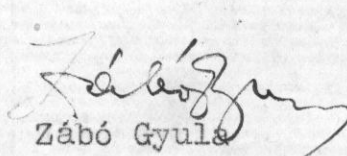
A belterülethez fűződő hagyományok sajnos időnialny miatt kimaradtak.

Szerény célunk az volt, e munkával, hogy a feltarási munkákat végre megkezdjék, vagy legalább is intézkedés történjék ez ügyben.

A község nirnevét nagy mértékben növelné, ha bekötőut építésekör megtalált régi leleteket legalább intézményesen gondozásba vennék és a további feltarásokat megkezdenék. Ez a falu idegenforgalmát és látogatottságát is megnövelné.

Reméljük, hogy célunkat részben elérjük.

F ő n y e d, 1967. július 29.

Zábó Gyula

Varga Ferenc

PÁLYÁZATI
SZEMÉLYI LAP

A gyűjtés ideje: 1967. január 20. - júl. 27.

A gyűjtés helye: Főnyed község.

A gyűjtésben résztvevő személyek:

Zábó Gyula, vez. tanító

Varga Ferenc, tsz.-tag

Főnyed, 1967. júl. 29.

Zábó Gyula
Varga Ferenc

K ü l t e r ü l e t /Határ/

1./ A dülők

Várdülő, Füveskert /Füvészkert lehetett/, Temetői dülő
Gulállás, Kerülői dülő, Homoki dülő, Nyárfás dülő, Barnevőna
/Kis-, Nagy/, Gatyás, Ujrét, Poletár.

2./ A szigetvilág

Kisendes, Nagyendes, Vársziget, Tüskés sziget.

3./ Vizenyős, mocsaras, vizöntötte területek /berek/

/Térkép szerinti beosztásuk./

4./ Patakok

Marót-sár, Cölömpös, Határárok.

5./ Erdő

Ricsaj /község erdeje/.

6./ Legelő

Öregszigeti legelő.

B e l t e r ü l e t

1./ Öregkert.

2./ A gáthíd és az iskola.

A DÜLŐK ISMERTETÉSE:

Várdülő:

Földrajzi fekvése a mostani falutól délre kerül el. Körülbelül 600 m-re a Sávoly felől vezető ut keleti oldalán. A rendelkezésre álló adatok tanúsága szerint a Vár palánkvár, volt, amely összeköttetésben állt a Somogysámsontól keletre lévő Böki várral. Mindkettő vár Szigetvár és Nagykanizsa elestével került török kézre. A falu újboli települése után a vár sorsáról feljegyzésünk nincs. Érdeemes lenne ásatásokat végezni e területen.

Nagyobb esőzések idején a mai falu felé folyik a víz, amely sokszor régi pénzdarabokat, ékszereket hoz magával /hordalék anyag/. Ásatásokkal komolyabb eredményeket is elérhetnénk és ez nem lenne közömbös a környék régmúlt életének feltárása szempontjából. Az elmúlt időkben az egyéni gazdálkodók, nadrágszija földjei osztották meg e területet ma a tsz. búzatáblái vagy kukorica táblája más esetben, burgonya, és egyéb kapásnövények egyik legjobb termőtalaja.

Füveskert /Füvészkert/:

A Várdülő és a falu között elterülő vidék, amelynek talajviszonyai mezőgazdasági szempontból a lehető legjobbak, mindent termő vályogtalajával. Mint a neve is mutatja a régi vár urának, majd később birtokosoknak volt a füvészkertje. /Időközben többször gazdát cserélt./ Ma szintén a tsz. legjobb, részben takarmánytermő, másrészt mezőgazdasági termőtalaja.

Temetői dűlő:

1920-ig a falut fojtogatta a falu területének nagy részét kitevő nagybirtok. Az 1920-as évek utáni földosztáskor került kiosztásra. A ősi falu helye. Régen a templom körül voltak a temetkezési helyek, így itt is. A falu pusztulása után az újból visszatelepültek e területtől északra kb. 600-700 m-re temetkeztek.

Nadrágszijparcellák, majd öröklés folytán márcsak barázdákból állt ez azzal is magyarázható, hogy talaja kifogástalan termőtalaj. Az örökségek folytán e területről senki sem mondott le szívesen mások javára, még ha testvérekről is volt szó.

A nagyüzemi gazdálkodás óta az itteni buza átlag 20-22 q. között mozog, cukorrépa átlaga 230-240 q. kh-ként.

Fekvésénél fogva a mai falunál magasabb helyen terül el, minek következtében esőzések idején a felesleges csapadék a falu felé ömlik, Hordalékában sokszor található régiségek /pénz darabok, ékszer maradványok/, arra engednek következtetni, hogy érdemes lenne e területen is kutató munkát végezni.

1967. év áprilisában a 7-es számú főútvonalról Főnyedre vezető bekötőút építési munkálatai közben felszínre kerültek a mai temetőtől kb. 60 m-re északra a régi falu vert tüzhelyei. Sajnos a rendelkezésünkre álló fényképezőgépekkel olyan felvételt eszközölni nem állt módunkban, amely regisztrálni tudná a falu ősrégi eredetét tökéletesen kimutató leleteket. Továbbá ugyanezen időtájtban a temetőt körülvevő élsővény ritkítása és rendezése során, ahol szintén földmunkákat végeztek a talált cserépedények eredete a keszthelyi Múzeum kiértékelése szerint az 1200-as évekre vezethető vissza. Már többször kihangsúlyoztuk és szomorú tényként kell

ismételten megállapítani, hogy mindezen leletek ellenére sem sikerült az illetékes szerveknél odahatni, hogy komolyabb feltárási munkákat végezzenek. Ez különösen áll a somogyiakra.

Gulállás:

Az évszázados feudális társadalmi rendünk, nyomorgató politikája ezt a dűlőt is csak az 1920-as évek után juttatta az őt megillető parasztság kezébe. /Mint a neve mutatja Gulya-állás/. A ridegen tartott szarvasmarha és lóállomány állandó telephelye. A Festetich-birtokon 1945-ben lebontottak egy lóaklot /ménesaklot/ ahol addig a nagybirtokos ménese legelt és télen-nyáron itt tanyázott.

Nyugati széle még ezelőtt egy évszázaddal is a Kis-Balaton partvonulata volt. Több csapadékot hozó esztendőik idején - annak ellenére, hogy korszerű csatornahálózzal van ellátva - előfordul, hogy egész éven keresztül 30-40 cm-es víz borítja. A magasabb fekvő részekén intenzív mezőgazdasági termesztés folyik. Megterem a buza, kukorica, cukorrépa /kulturnövény/. A 20-as évek után a Gulállás kerülői része a falu takarmányszükségletének kb. 40 %-át szolgáltatja. Sajnos a nagyüzemi gazdálkodás óta a terület egyre vadabb, elhanyagolták olyannyira, hogy két-három év óta sást és kását termő területté vált. A vadkacsák és vizi szárnyasok tanyája.

A kerülői dűlő:

A Gulállás egy része, a legujabb területrendezésükön külön választották.

Homoki dűlő:

Homokos, burgonya és rozstermő terület. Talaja a feltöltődés útján hordalék talaj. Finom szemcsés, barnás sárga homok /szilícium-dioxid/. Mind a kisbirtok idején, mind a nagyüzemi gazdálkodás alatt csak rozst és burgonyát termeltek.

Nyárfás dűlő:

Az ősi jobbágytelkeket körül övező nyárfasorról nyerte nevét.

A nyárfák e század elején kerültek kivágásra. Talaja mindent termő vályogtalaj. Még magángazdálkodások idején is cukorrépából 200-250 q-át, búzából 15-18 q-át, kukoricából 24-40 q-ig. Ezek a számok nagyüzemi gazdálkodás következtében lényegesen megváltoztak. Cukorrépából 250-280 q, búzából 22-23 q terem. Nagyon aszályos esztendőnek kell lenni, ha kukoricából 35 q-án alul terem, de nem ritka a 40-45 q sem. Ez a község legjobb termőtalaja. E dülőben csak őslakók rendelkeztek tulajdonjoggal. Fenti állításunkat az is igazolja, hogy a föld az őslakossághoz, mint a jobbágysághoz rendkívül hozzánőtt, mivel a faluban később betelepülőknél még véletlenül sem adtak, vagy ajándékoztak el.

Barnevóna:

Furcsa név /jelentése: bár ne volna/. Közvetlen a falu alatt, a nyugati sor telkeitől mindössze 30-60 m. távolságra fekszik. A falu csak 1920. után mondhatta magáénak. Addig herceg Festetich Tasziló hitbizományi birtoka volt. 1920. után az első világháború borzalmaival és vérvesztéseivel átélte falu nincstelen parasztjainak /zsellér/ birtokában került. Ezeknek se igavonójuk, se szekerek, kocsijuk nem volt. Megművelése gondot okozott, mert egyébként is teljesen elhanyagolt állapotban kapták meg. Festetich urnak nem volt érdeke, hogy a területet időnként megtrágyáztassa. Perjét és ökörfarkkórót termelt, tehát nem véletlenül volt a neve Barnevóna.

Ma igen jó termőtalaj, hiszen búzától kezdve minden kulturnövényt nemcsak, hogy megtűrt, de az átlagon felül is termelt. Két részre osztották, a falu alatti rész a Nagy-Barnevóna, amelyet csak egy dülőt választ el az ugyanolyan minőségű és ugyanakkora területű Kis-Barnevónától.

Gatyás:

A Gulállás melletti nagybirtokból kihasított kenderföld. Egyénekenként kapott területe a szó fizikai értelmében vett kicsi volta miatt kapta a nevét, "mert nem nagyobb egy gatyá ülepénél". Történelmi nevezetessége nincs.

Ujrét:

Szintén 1920. után osztották fel. Területe a Poletáréval együtt

20-25 kh. A falutól a régi Marót-sár választja el.

Távolabbi dülők:

Kis- és Nagy-Endes, Vársziget. Endes "a német ende szóból származik. Endes-Vársziget végvárnak a török hódolság idején nagy szerepe volt a végvári vitézek idejében. A Kis-Balaton mint válaszfal, határvonal Komárom-Garabonc és a környék váraival együtt nagy szerepet játszott a mindinkább terjeszkedő törökkel szemben. Leleteink alapján komoly élet folyhatott már Mátyás király idejében is. A mult években talált Mátyás korabeli ezüst pénzdarabok is ezt bizonyítják.

Ma is világosan kivehető a vár omladékain kinőtt füves rét erős kidomborodása és várszerű elhelyezkedése. Jelen pillanatban hol parlagon hever, hol rozsot, zabot, kukoricát termelnek rajta. Ugyancsak nagy szerepet töltött be a sziget helyzeti előnye, valamint természeti adottsága következtében az 1848-as - 49-es szabadságharc idején is. A környező mocsárvilágában pihenő Jellasics katonák ha felébrednének sokat tudnának mesélni erről. Az itt élő idegen népekből magyarrá vált lakosság úgy védte a magyar szabadságot, hogy pihenő állapotukban, vagy vad után való cserkészésük közben legyilkolták ezeket a katonákat. Fegyvereiket tőlük szerezték.

S z i g e t v i l á g

Ld. térkép.

P a t a k o k

Marót-sár:

Már említettük, hogy a Poletár dülő választja el a falutól. A falu határában 1920-as években települt Szegerdő és Ónyed között helyezkedik el. Télen befagy, tavasz elején jelentősen kiárad. Halban bámulatosan gazdag. A falu lakossága a legrégebb időktől fogva elő-

szeretettel halássza le a patak halállományát. A keszegen, compón és kisebb halakon kívül tavaszi átadáskor megjelenik a ponty is. Ilyenkor a kiáradt területeken még kézzel is lehet fogni 2-3 kg-os pontyokat is. A falu gyerekei szeretik piszkos, de nyáron meleg vizét.

Cölömpös:

A sávolyi vasutállomás mögött huzódik, halban igen gazdag.

Határárok:

Főnyed határában a Marót-sár mellékvize.

Z á r s z ó:

A belterülethez füződő hagyományok sajnos időhiány miatt kimaradtak.

Szerény célunk az volt, e munkával, hogy a feltérési munkákat végre megkezdjék, vagy legalább is intézkedés történjék ez ügyben.

A község hirnevét nagy mértékben növelné, ha bekötőút építésekor megtalált régi leleteket legalább intézményesen gondozásba vennék és a további feltérásokat megkezdenék. Ez a falu idegenforgalmát és látogatottságát is megnövené.

Reméljük, hogy célunkat részben elérjük.

F ő n y e d, 1967. július 29.

Zábó Gyula sk.   Varga Ferenc sk.